

Spor o občana: kritická analýza diskurzu o Klinice

Michal Hořejší – Ondřej Dufek – Štěpán Truhlařík

ABSTRACT:

The paper is devoted to a critical analysis of the discourse on Autonomní sociální centrum Klinika (Autonomous Social Centre Klinika) that was of high relevance in the Czech public sphere in 2014–2019. The Klinika centre was founded in Prague by a group of civic activists in a building owned by the Czech state which had long fallen into ruin. In 2014 they entered it without the owner's consent. Both demonstrations in support of the centre and repeated police interventions attracted intense media attention, while control over identities, meanings and relations was disputed until the police clear-out in 2019.

We aimed to discover what discourse strategies were chosen by particular social actors and what meaning configurations were created in their texts. Based on a) a set of qualitative analyses of nomination and predication strategies (Wodak, 2001; Wodak & Reisigl, 2009) in five initial discourse phase texts and b) frequency analysis of two large corpora representing Klinika supporters and media mainstream, we carried out a detailed concordance analysis of the relation between the activists' group and the *citizen* category. Using the methods of corpus-assisted critical discourse analysis (e.g., Baker, 2006; Baker et al., 2008), we focused on the question of to what extent, in which contexts and via which discourse processes Klinika ended up outside or inside the ingroup.

The main finding is that by keeping control over the concept of *citizen*, Klinika's final displacement in January 2019 did not mean its discursive defeat. In fact, activists managed to keep their story about a civic opposition against an incompetent power. State violence terminating the existence of the Klinika centre only confirmed its discursive victory.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS:

kritická analýza diskurzu, korpusová kritická analýza diskurzu, občan, autonomní sociální centrum Klinika

critical discourse analysis, corpus-assisted critical discourse analysis, citizen, Autonomous Social Centre Klinika

O ÚVOD

Náš článek se věnuje analýze diskurzu o autonomním sociálním centru Klinika (dále jako Klinika), který byl s drobnými přestávkami součástí místního veřejného prostoru mezi lety 2014 a 2019. Jeho vliv na formování obecné diskuse/diskurzu o hodnotovém uspořádání české společnosti po roce 1989 považujeme za neopominutelný stejně jako jeho místo v reflexi a utváření obrazu zdejší politické mapy.

Předložená analýza, která se opírá o velký objem textového materiálu, se hlásí ke kritickému přístupu k analýze diskurzu, jak jej stanovili zejména Ruth Wodaková a Norman Fairclough (viz zvl. Wodak, 1989; Wodak & de Cillia, 1989; Fairclough, 1989, 1992, 1995; Chouliaraki & Fairclough, 1999). Východiska a cíle naší analýzy proto nejsou neutrální, nýbrž otevřeně zaujaté. Naše sympatie jsou na straně Kliniky jakožto

slabšího aktéra, který své (nediskurzni) cíle v dlouhodobém střetu o svou legalitu neuhájil. Neznamená to však, že tomuto svému hodnotovému východisku samu analýzu podřizujeme; ta je naopak vedena s maximální mírou přisnosti ke všem zúčastněným. Naším cílem není prostřednictvím analýzy podpořit stanoviska a jednání členů Kliniky, ale předně ukázat to, jakými způsoby byla debata o Klinice vedena a jaké komunikační strategie na obou stranách sporu mohly významně působit na výslednou situaci; jinými slovy cílíme k odhalení dílčích aspektů zkoumaného diskurzu, které napomůžou porozumět tomu, jaké obrazy Kliniky se ve veřejné debatě svářily a jaké byly následně nejhojněji reprodukovány. Nechceme tedy například dokázat, že zpravodajství nejrecipovanějších deníků a televizí stranilo odpůrcům projektu Klinika, nýbrž nastínit, jak byla pozice sociálního centra formována jazykem jednotlivých sociálních aktérů, kteří na diskurzu o Klinice participovali; to znamená, že usilujeme o to popsat dominantní diskurzni strategie (Wodak, 2001; Wodak & Reisigl, 2009) zejména s ohledem na jejich univerzálnost či specifickou.

První oddíl článku rámcově představí genezi sporu o provoz centra¹ Klinika. Slouží nejen jako úvod do problematiky, ale také jako báze popisu historického kontextu (srov. Wodak, 2001, s. 67n). Druhý oddíl stručně přibližuje rozebíraný materiál, reprezentující diskurz o Klinice. Třetí oddíl podává důvody volby užitého metodologického přístupu a vysvětluje jeho základní principy. Čtvrtý oddíl je jádrem studie a prezentuje samotnou analýzu — nejprve užíváme paralelně kvalitativní i kvantitativní analýzu a poté na základě propojení jejich výsledků volíme jeden klíčový motiv jako vhléd do povahy diskurzu. Takto získaná zjištění interpretujeme. Závěrečný oddíl zvažuje limity představené analýzy a shrnuje zásadní zjištění o diskurzu o Klinice a jejich implikace pro charakter české veřejné debaty obecně.

1 KLINIKA – CHRONOLOGIE UDÁLOSTÍ²

29. listopadu 2014 občanská iniciativa Klinika pronikla do prostoru bývalé plicní kliniky v Jeseniově ulici 60 na pražském Žižkově (dále jako Jeseniova 60, případně dle kontextu budova, objekt apod.). Spolu s vniknutím aktivisté³ zaslali radnici Prahy 3 a vlastníkovu budovy — České republice reprezentované Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových (dále jako ÚZSVM) — projekt s návrhem na využití objektu, který byl od roku 2009 prázdný. 1. prosince 2014 dům navštívili zástupci ÚZSVM a Policie ČR, kteří členy Kliniky vyzvali k vyklizení/opuštění objektu⁴ a ozná-

1 Kolektiv aktivistů svůj projekt (a místo, kde ho realizoval) označoval nejčastěji jako autonomní sociální centrum, kulturní a sociální centrum nebo komunitní prostor.

2 Detailnější přehled vývoje událostí týkajících se Kliniky a diskurzu o ní viz shorturl.at/dACF9.

3 V celém textu squatery a squaterky, kteří se aktivně podíleli na obsazení prostoru bývalé plicní kliniky a jeho následném provozu, označujeme generickým maskulínem *aktivisté*. Do rámce tohoto pojmu tedy nespádají podporovatelé Kliniky nebo demonstranti. Synonymním označením je výraz *Klinika* (s velkým náslovným k).

4 Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/opustenou-kliniku-obsadili-aktiviste-chteji-tu-kulturni-centrum-stat-je-ale-proti.A141202_162201_ln_domov_ml.

mili jim, že budova byla nabídnuta státním institucím. Petici na podporu projektu Klinika do 9. prosince podepsalo kolem dvou tisíc lidí.

9. prosince 2014 byla Jeseniova 60 na pokyn ÚZSVM vyklizena Policií ČR.

14. prosince 2014 došlo v Praze k pokusu o zapálení policejního auta před služebnou v Šafaříkově ulici na Praze 2. K akci se přihlásila Anarchistická solidární akce.⁵ Podpálením auta chtěla reagovat na údajně nepřiměřený zásah policie před žižkovskou klinikou. Kolektiv Klinika se od takového jednání distancoval.

V polovině února 2015 se členové iniciativy Klinika sešli s ministrem financí Andrejem Babišem (ANO), po jehož intervenci jim ÚZSVM nabídl bezplatnou výpůjčku Jeseniovy 60 na dobu, než ji převezme a začne využívat Generální inspekce bezpečnostních sborů. Úřad poté podepsal se zástupkyní iniciativy Terezou Virtovou smlouvu na dobu jednoho roku s možností opakovaného, až sedminásobného prodloužení.⁶ V březnu tedy iniciativa objekt převzala do užívání a po krátkém čase zahájila provoz.

Začátkem září 2015 se Jeseniova 60 stala jedním z důležitých center pro shromažďování materiální pomoci migrantům⁷ v rámci velice exponované tzv. uprchlické krize. Klinika tak znovu začala přitahovat pozornost; angažovala se v iniciativě Hlavák,⁸ která poskytovala bezprostřední pomoc migrantům na Hlavním nádraží v Praze.

6. února 2016, kdy se v Praze konaly masivní demonstrace proti islámu, došlo ke žhářskému útoku na Jeseniovu 60. Oheň způsobený zápalnou lahví zasáhl část budovy a byl rychle zlikvidován. Útok primárně generoval výraznou podporu,⁹ ale vzápětí přinesl silný politický odpor vedený zpočátku na komunální úrovni zejména ze strany politiků TOP 09, Svobodných a ODS. Starostka Prahy 3 Hujová (TOP 09) označila útok na ASC Klinika za „možnou rozbušku extremistických tendencí.“¹⁰

Ve druhé polovině února 2016 sdělil ÚZSVM v tiskové zprávě, že smlouvu o výpůjčce Jeseniovy 60 ASC Klinika nelze prodloužit především kvůli rozporu se zkolaudovaným účelem využití. Zástupci Kliniky se tedy obrátili na ÚZSVM a chtěli situaci vyřešit tím, že by ÚZSVM podal žádost o změnu účelu užívání stavby, ten však na svém stanovisku setrval.¹¹

5 Dostupné z <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/v-praze-nekdo-zapalil-policejni-auto-pry-jde-o-podporu-boje-za-byvalou-kliniku-261540>.

6 Dostupné z <https://www.respekt.cz/fokus/klinika-ma-kliniku>.

7 Jsme si vědomi sémantické pružnosti, již ve veřejném diskurzu v poslední několika letech vykazují výrazy *migrant*, *imigrant*, *uprchlík*, *utečenec*, *běženec* aj., a rozhodli jsme se proto užívat jednotné (a snad v rámci možného neutrální) označení *migrant*.

8 Dostupné z <https://www.facebook.com/groups/PomocUprchlikumNaHlavaku/>.

9 Například 26 hudebních klubů spolu s DAMU vydalo výzvu, ve které žádají důkladné prošetření útoku a odsuzují jakoukoli formu násilí vůči migrantům a těm, kteří jim v ČR pomáhají. Koncem února vyjádřila podporu ASC Klinika také skupina třiceti spisovatelů (<https://itvar.cz/spisovatele-pro-kliniku>).

10 Dostupné z <https://domaci.ihned.cz/c1-65154050-utok-na-kliniku-muze-podle-starostky-pusobit-jako-rozbuska-nechce-aby-se-praha-3-stala-kolbistem>.

11 Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/klinika-ma-dalsi-problemy-stavebni-urad-ji-nechce-prodlouzit-vypujcku-objektu.A160219_104032_in_domov_ELE.

V březnu 2016 aktivisté zaslali pražskému zastupitelstvu petici žádající jednání o odkupu Jeseniovy 60 hlavním městem. Zastupitelé však žádné usnesení nepřijali.

20. května 2016 obdržela policie upozornění na přítomnost bomby v okolí Jeseniovy 60. Po pyrotechnické akci, která nutně následovala a která nebezpečí vyloučila, však policisté obnovení fungování Kliniky neumožnili a objekt předali zástupcům ÚZSVM. Obdobná situace se konala i 24. května. Přestože aktivisté byli pokaždé policií z objektu odvedeni, vrátili se zpátky a činnost centra obnovili. ÚZSVM kvůli tomu podal trestní oznámení.

7. července Městský soud v Praze zrušil dřívější předběžné opatření, kterým zakázal provozování centra v Jeseniově 60.¹²

Na podzim 2016 dům převzala Správa železniční dopravní cesty (dále SŽDC), která uvedla, že jej opraví, zřídí v něm kanceláře a přesune do něj část zaměstnanců ze Správy železniční geodézie.¹³

V lednu 2017 Obvodní soud pro Prahu 3 nařídil Jeseniovu 60 vyklidit. Aktivisté neúspěšně reagovali nabídkou smlouvy o užívání objektu do doby, než jeho vlastník zahájí první stavební práce — s tím SŽDC počítala až pro rok 2018.¹⁴

V první polovině března 2017 byl na žádost SŽDC uzavřen přívod vody do objektu. Aktivisté reagovali svoláním demonstrace na odpoledne 9. dubna, které se zúčastnilo 200–300 lidí.¹⁵

5. září 2017 Městský soud vydal pravomocný rozsudek, kterým nařídil aktivistům areál vyklidit a nejpozději do 18. října místo uvolnit novému majiteli.¹⁶ Aktivisté v listopadu podali proti rozsudku dovolání k Nejvyššímu soudu. Ten 31. ledna 2018 předběžně rozhodl o odložení vyklizení budovy do doby, než o dovolání rozhodne. Zamítavé rozhodnutí Nejvyššího soudu bylo vydáno v říjnu téhož roku.¹⁷

Aktivisté, jež zastupovala Tereza Virtová, proti předchozím rozsudkům nařizujícím vyklizení Jeseniovy 60 reagovali stížností k Ústavnímu soudu. Ústavní soud ji však počátkem listopadu 2018 odmítl jako neopodstatněnou. Odůvodnil to tím, že nelze tolerovat okupaci cizích objektů bez právního důvodu jen proto, že nejsou využívány. Soud souhlasil s tím, že pro stát je lepší, když je budova momentálně využívána, než kdyby pouze chátrala, nelze však kvůli tomu podle soudu upírat majiteli vlastnické právo.¹⁸

12 Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/centrum-klinika-se-opet-otevre-pro-lidi-soud-zrusil-predbezne-opatreni.A160707_104102_ln_domov_ele.

13 Dostupné z <https://www.spravazeleznic.cz/documents/50004227/50156832/00294-vy-rizeni.pdf>.

14 Dostupné z <https://prazsky.denik.cz/zlociny-a-soudy/aktiviste-z-kliniky-chystaji-ustavni-stiznost-i-schuzku-se-szdc-20181014.html>.

15 Dostupné z https://www.lidovky.cz/domov/centrum-klinika-chysta-demonstraci.A170313_130414_ln_domov_jho.

16 Dostupné z https://www.idnes.cz/praha/zpravy/klinika-vyklizeni-soud.A170905_103457_praha-zpravy_zuf.

17 Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2619329-aktiviste-musi-vyklidit-kliniku-na-zizkove-nejvyssi-soud-zamitl-jejich-dovolani>.

18 Dostupné z <https://www.usoud.cz/aktualne/ustavni-soud-odmitl-ustavni-stiznost-proti-vyklizeni-kliniky-v-praze/>.

10. ledna 2019 začalo SŽDC s vyklízením Jeseniovy 60. Skupina aktivistů zůstávala na střeše budovy až do 17. ledna, v pátek 18. ledna exekutor definitivně předal objekt SŽDC.¹⁹ Tím se historie Kliniky v Jeseniově 60 uzavřela.

2 MATERIÁL

Naším materiálovým východiskem se staly čtyři texty, které byly publikovány v době počátku diskurzu o Klinice. Zvolili jsme nejprve dva publicistické texty z obou zřetelných pólů názorového spektra, identifikovaných naší dosavadní znalostí diskurzu: článek *Pachatelé dobra na postupu* (Vrabec, 2014) reprezentující kategorické odmítání iniciativy a text *Demokracie, soukromé vlastnictví a Klinika* (Walach, 2014), který vniknutí do objektu hájí. Ty jsme doplnili o rozhovor Českého rozhlasu s reprezentantem Kliniky Arnoštem Novákem a náměstkem ministra financí Ondřejem Závodským *Ve zchátralé budově bývalé polikliniky v Jeseniově ulici na Žižkově se sešli aktivisté* (ČRo, 2014a) a o přepis reportáže televize Prima *Aktivisté se i dnes sešli před bývalou poliklinikou na Žižkově* (TV Prima, 2014). Materiál uzavřel text *O nás* (Klinika, 2014), jímž Klinika na svém webu vymezuje vlastní postoje a motivace.

Kvantitativní analýzu jsme provedli na dvou námi sestavených korpusech. Větší z korpusek, který nazýváme *Klinika*, sestává z textů tištěných, webových, rozhlasových a televizních medií,²⁰ jež byly publikovány mezi 1. 11. 2014 a 6. 2. 2019.²¹ Texty jsme vyhledávali na základě podmínky, aby každý obsahoval zároveň slovo *klinika* a *Žižkov* nebo *žičkovský*. Dále jsme vytrídili texty s ohledem na předmět našeho zájmu nerelevantní, tedy takové, jejichž tématem nebyla iniciativa Klinika a/nebo dům v Jeseniově ulici.²² Výsledný korpus obsahuje 849 textů o celkovém objemu 539 097 pozic.

19 Dostupné z <https://www.novinky.cz/stalo-se/clanek/centrum-klinika-je-vyklizene-posledni-aktiviste-slezli-ze-strechy-40268154>.

20 Excerptovali jsme celkem 63 zdrojů reprezentující především český mediální mainstream (A2, Aha!, ASB, Blesk, Blesk magazín, City Dnes, Čas pro hvězdy, ČRo České Budějovice, ČRo Dvojka, ČRo Hradec Králové, ČRo Pardubice, ČRo Plus, ČRo Radiožurnál, ČRo Regina, ČRo Region — Středočeský kraj, ČRo Sever, ČT 1, ČT 2, ČT 24, Deník N, Doma Dnes, E15, Ekonom, Euro, FaktorS, Frekvence 1, Glanc, Haló noviny, Hitrádio Vysočina, Home, Hospodářské noviny, Host, Impuls, Lidové noviny, Literární noviny, Magazín Mladé fronty Dnes, Magazín Práva, Marketing & Media, Mladá fronta Dnes, Nedělní Blesk, Nový prostor, Pátek Lidových novin, Právo, Prima, Rádio Blaník — Praha, Rádio City, Reflex, Regina DAB Praha, Respekt, Sport, Stavebnictví, Studenta web & mag, Téma, TV Barrandov, TV Jéčko, TV Nova, Tvar, Týden, Týdeník Echo, Týdeník Rozhlas, Veřejná správa, Vlasta, Zdravotnictví medicína).

21 Počáteční hranice se odvíjí od vzniku autonomního sociálního centra Klinika v listopadu 2014, koncová hranice je dána okamžikem, kdy jsme se rozhodli tématem zabývat a shromáždit data; jak uvádíme na konci oddílu 1, poslední diskurzivně relevantní aktivita pochází z ledna 2019.

22 Vylučovali jsme tak např. texty o fotografce, která pořizovala snímky jak na klinice Lékařů bez hranic v Bangladéši, tak v boxerském klubu na Žižkově, nebo texty, v nichž se zmiňuje zcela jiná klinika (lékařská praxe) na Žižkově.

Korpus *Klinika* reprezentuje obecný/mainstreamový diskurz včetně různých názorových pozic, jež se projevují v publicistice a zpravodajství, a umožňuje tak rozpoznat ty prvky zkoumaného diskurzu, z jejichž reprodukování vyplývá legitimita konkrétních významových struktur, a tedy vlastní (diskurzivní) dominance.

Pro porovnání jsme stejným způsobem vytvořili korpus článků z webového deníku *A2larm*. Jedná se celkem o 92 textů z let 2014–2019 věnujících se tématu *Kliniky* o celkovém objemu 86 058 pozic. Vzhledem ke znalosti média předpokládáme, že *A2larm* sloužil jako významný komunikační kanál samotného kolektivu *Kliniky*²³ a také jako platforma sdružující články jejích podporovatelů.²⁴

3 CDA, METODA

Svou analýzu jsme založili na kvalitativní analýze podepřené kvantitativní korpusem sondou. Cílili jsme přitom k alespoň nástinu toho, s jakými identitami, významy a vztahy se ve zkoumaném diskurzu operovalo, respektive o jaké identity, významy a vztahy se zde sváděl boj a jakým způsobem byl tento boj ze strany jednotlivých aktérů (jazykově) veden (srov. např. Fairclough, 1992; Wodak, 2001). Za tímto účelem jsme nejprve provedli kvalitativní mikroanalýzu postavenou na popisu především nominačních/referenčních a predikačních strategií (Wodak & Reisigl, 2009). To znamená, že jsme z textů vytkli veškeré tzv. sociální aktéry (*ibid.*, s. 94) a zaznamenali všechna pojmenování, která k nim referují. Podobně jsme postupovali u pojmenování jevů a událostí. Tyto tzv. nominační strategie (*ibid.*) jsme následně spárovali se strategiemi predikačními, tj. s vlastnostmi a činnostmi, jež těmto sociálním aktérům či jevům a událostem autoři textů přisuzují. Výsledkem byla přehledná, a především porovnatelná síť vztahů, která nám umožnila zachytit významné rozdíly v tom, jak jednotliví autoři událost prvního vniknutí do objektu a jeho následného vyklizení ztvárnili právě ve vztahu k identitě klíčových aktérů.

Zjištění této prvotní mikroanalýzy jsme následně porovnali s korpusem sondou — konfrontací nejfrekventovanějších substantiv v obou zvolených korpusech.

Vzhledem k limitovanému rozsahu případové studie naše analýza nutně směřovala od celku k detailu a zase zpět. To znamená, že jsme z výsledků kombinace iniciální kvantitativní a kvalitativní sondy vybrali jedno dílčí téma, jež jsme dále podrobili zevrubné analýze. Rozhodli jsme se detailně popsat způsob, jímž diskurz o *Klinice* zacházel s jednotkou *občan*. Svá zjištění jsme nakonec interpretovali s ohledem na diskurz jakožto komplexní síť vztahů a významů.

Naším metodologickým východiskem je kvalitativní diskurzivně-historická analýza (DHA, viz např. Wodak, 2001; Wodak & Reisigl, 2009) doplněná analýzou korpusem (srov. např. Baker, 2006; Baker et al., 2008).

23 Např. Tereza Virtová, Arnošt Novák nebo Jakub Ort. *Klinika* byla mimochodem na stránkách *A2larmu* do 17. 11. 2021 uvedena mezi „Partnerskými weby“.

24 Snad jedinou výjimkou je rozhovor s ředitelkou ÚZSVM Kateřinou Arajmu. Dostupné z <https://a2larm.cz/2016/03/doprovodne-argumenty-rozhovor-s-reditelkou-uzsvm/>.

Kritická analýza diskurzu (*critical discourse analysis*, CDA) vznikla jako proud vícero nestejných přístupů sdílejících základní cíl rozkrývat, jaké sociální akty činí lidé komunikací s ohledem na relevantní kontext. Všem těmto přístupům je společná citlivost k ideologickému podloží takových sociálních aktů, mocenskému uspořádání společností a roli diskurzu v udržování, posilování nebo proměňování těchto mocenských vztahů. Lze říct, že smyslem CDA je upozorňovat na sociální nerovnost a nespravedlnost uskutečňované v diskurzu a diskurzem a také pokoušet se je kritikou odstraňovat. Základními rysy CDA jsou tudíž důraz na materiál a jeho specifika, z něho vyplývající metodologická eklektičnost a v neposlední řadě cíl v zaujaté interpretaci a snaze napřít výsledky analýzy do narušení hegemonických vztahů ve zkoumaném diskurzu. Typickými tématy, jimž se CDA věnuje, je proto např. rasismus, gender, menšiny či vztah životního prostředí a korporací.

Ve své práci zacházíme s pojmem diskurz ve dvojím významu. Diskurz v první řadě užíváme jako označení pro širší komunikační rámec definovaný svým tématem. Proto hovoříme o diskurzu o Klinice a zahrnujeme do něj veškeré texty, které ve zvolených zdrojích během zkoumaného období Kliniky jakkoli tematizovaly (Wodak, 2001, s. 66; Wodak & Reisigl, 2009, s. 89). Na druhé straně diskurzem míníme specifický soubor významů vázaný na konkrétní jazykové prostředky a na konkrétní sociální skupiny (Kress, 1989). Mluvíme-li o diskurzních strategiích, odkazujeme k diskurzu v tomto smyslu. Tento partikulární diskurz je souborem výraziva, jehož prostřednictvím konkrétní společenské skupiny uchopují skutečnost a zároveň usilují o vyvolání dojmu, že právě jejich jazyk je samozřejmý, neutrální. Tematicky vymezený diskurz (tedy „diskurz o“) je polem jazykové akce, v němž se konkrétní diskurzy střetávají v boji o nadvládu.

Ve svých pilotních analýzách jsme postupovali v souladu s principy DHA (Wodak, 2001; Wodak & Reisigl, 2009), to znamená, že jsme ve zvolených textech sledovali tzv. nominační a predikační strategie, tj. zaměřili jsme se na to, jací mluvčí užívají jaká pojmenování sociálních aktérů, jevů a událostí a jaké jim přisuzují kvality (vlastnosti a činnosti).

4 ANALÝZA

4.1 INICIÁLNÍ KVALITATIVNÍ ANALÝZA

Analýza pěti textů (viz shorturl.at/dACF9), které vznikly bezprostředně po první intervenci do prostoru bývalé plicní kliniky v Jeseniově ulici, ukázala několik podstatných rysů diskurzu o Klinice.

Reportáž TV Prima, krátký rozhovor na ČRo Plus, dva komentáře a přímá konfrontace na DVTV jsou vhodným materiálem k nabytí představy o dynamice diskurzu v jeho iniciální fázi, již považujeme za podstatnou. Předpokládáme totiž, že právě v ní se utvořily základní, i když nikoli definitivní a samozřejmě obrysy debaty a zároveň se v ní nastínily klíčové interdiskurzí vztahy, na jejichž pozadí se následující diskurz odvíjel. Pozornost jsme ve svých mikroanalýzách upřeli k tomu, jak je počínání aktivistů rámováno ze strany vnějších aktérů, a také ke způsobu, jakým se v dané době

prezentovala sama Klinika. Zajímaly nás přitom jednak sady aktérů a způsoby jejich pojmenování, které mluvčí volili, jednak akcentované jevy a děje a vztahy mezi nimi. Za tímto účelem jsme výběr doplnili také textem, který Klinika publikovala na svém webu pod záložkou *O nás* (Klinika, 2014).

4.1.1 ROZHOVORY ČRO A TV PRIMA

Prvním analyzovaným textem byl krátký rozhovor Ondřeje Konráda, který publikoval ČRo Plus 9. 12. 2014, tedy v den, kdy byla Klinika poprvé násilím vyklizena. V textu jsme se zaměřili především na povahu replik nejen samotného Konráda, ale také reprezentanta Kliniky Arnošta Nováka a zástupce státu, náměstka ministra financí Ondřeje Závodského. Ondřej Konrád ke kolektivu Kliniky referuje jednotkami *aktivisté, aktivita, zástupci iniciativy a lidé*, jež predikuje slovesy *sešli se, vyklidili, vydesinfikovali, vyvezli, měli myšlenku oživit, chtěli získat, požádali, navrhli, neučinili* a (zčásti) *dobrovolně odešli*. Další Konrádův sociální aktér, *Majitel objektu* či *Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových* je naopak *vyzval k opuštění*. V jeho replikách figuruje ještě *město, městská část Praha 3 a magistrát (sic!) Prahy 3, policie, Generální inspekce bezpečnostních sborů* (dále jen GIBS) a *bezdomovci a narkomani* (viz Tabulku 1).

Aktér	Nominace	Predikace
Klinika	aktivisté, aktivita, zástupci iniciativy, lidé	sešli se, vyklidili, vydesinfikovali, vyvezli, měli myšlenku oživit, chtěli získat, požádali, navrhli, neučinili, [zčásti] dobrovolně odešli
vlastník budovy	majitel objektu, Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových	vyzval k opuštění

TABULKA 1: Nominační a predikační strategie Ondřeje Konráda.

Konrádův fokus překvapivě spočívá na snaze řešit stav samotného objektu prostřednictvím jeho smysluplného využití. Aktivisty proto staví do pozice dobrovolníků, kteří se řešení rozhodli nabídnout ke své vlastní újmě. Jsou tak prezentováni výhradně pozitivně, čemuž odpovídají i Konrádovy následné dotazy reprezentantům Kliniky. Tazatel se v nich zaměřuje pouze na budoucí program centra. V souladu s tímto rámováním se moderátor následně obrací i k zástupci státu, Ondřeji Závodskému, kterého se ptá na důvody, proč stát objekt v Jeseniově 60 zanedbal. Obraz, s nímž Konrád operuje, je tedy založen na příběhu o špatném správci a nezištné sponzánní pomoci.

Zčásti podobný obraz pak představuje reportáž hlavní zpravodajské relace TV Prima ze 14. 12. 2014. V úvodní promluvě moderátorky Terezie Kašparovské koreferují výrazy *aktivisté* a *dobrovolníci*, kteří se *sešli, vnikli na pozemek, střetli se s policisty* (predikace realizovaná deverbativem *střet*) a *údajně chtěli uklidit*. Ač Kašparovská rozhodně nestojí na straně Kliniky (snaží se ostatně být — pravděpodobně vzhledem k žánru — maximálně neutrální), nominace, jež užívá, konvenují motivu nezištnosti, jež jsme zaznamenali u O. Konráda. Redaktorka Petra Doležalová pak re-

portáž příznačně ukončuje větou „Budoucnost chátrající budovy tak zatím zůstává nejistá.“ (TV Prima, 2014). Silným tématem reportáže je neutěšený stav objektu a potřeba jej řešit.

Sami členové Kliniky se tak v rozhovorech mohou zaměřovat také na téma náplně začínajícího, resp. budoucího centra. To jim dává prostor akcentovat jeho absolutní nekomerčnost a spontánnost (viz doklad 1). Především Arnošt Novák, tehdejší mluvčí Kliniky, zároveň požaduje iniciovat širší veřejnou debatu o objektu a operuje přitom se schématem diskreditovaného státu (špatného správce) stojícího proti občanům a místním institucím, tj. pražskému magistrátu a žižkovské radnici. Zdůrazňuje především potřebu prostřednictvím jednání vyřešit konkrétní problém, přičemž kolektiv Kliniky staví do pozice reprezentanta veřejnosti (viz doklad 2). Novák tak proti sobě nestaví Kliniku a instituce, ale Kliniku a vlastní reprezentaci státu, jeho konkrétní konfiguraci.²⁵

- 1 A vlastně naším cílem bylo v objektu zřídit sociální centrum, který by bylo nekomerční, neziskový, nezáviselo by na dotacích, grantech, ani bohatých sponzorech, který by vlastně provozovali sami lidé, který to centrum využívají. (TV Prima, 2014)
- 2 Takže my si myslíme, že o smyslu využití té budovy by mělo být otázka nějaký širší veřejný debaty, ne jenom, jak my říkáme, ping pong mezi státníma institucema, do kterých, do kterých nemůžeme mluvit, ani městská část, ani magistrát. (ČRo, 2014a)

Klíčový názorový oponent, který se objevuje v pořadu Ondřeje Konráda, náměstek ministra financí Ondřej Závodský, pracuje se zcela odlišným rámováním, jež s výchozím nastavením redaktora kontrastuje. V reakci na otázku směřující k zanedbaným povinnostem státu Závodský přesouvá důraz na právní stránku události, a sice na to, že kolektiv Kliniky v první řadě jednal a jedná v rozporu se zákonem. Závodský, který zachází s označeními *protiprávní*, *cizí*, *neuvěřitelný*, *kriminální aktivity*, *nasquatovat* a *státní vlastnictví*, tak příběh o řešení problému konkrétního objektu mění na příběh o porušování zákona vedoucího k obecnému porušování řádu (viz doklad 3). Výchozí rámování založené na chátrání objektu v Jeseniově 60 však Závodský přesto akceptuje a předkládá tvrzení, podle něhož stát o jeho budoucnosti jedná, a to s GIBS, která by prostory potřebovala. Stát je podle Závodského navíc ochotný jednat s kým-koli vyjma „nějakých kriminálních aktivit“ (viz doklad 3). Závodský tak Kliniku staví mimo veškeré legální struktury.

- 3 Já bych chtěl reagovat na slova pana předřečníka v tom smyslu, že ty aktivity, které se tam děly, tak byly naprosto bez svolení vlastníka, to znamená České republiky. [...] My budeme samozřejmě jednat s kým-koli, kdo bude s náma

²⁵ Jeho postoj proto nelze považovat za vyhraněně autonomní, tedy programově odmítající principy (kapitalistického) mocenského uspořádání (srov. Barša & Císař, 2004), nýbrž za systémový, tedy stávající strukturu moci respektující.

jednat v mezích práva. A nikoliv tedy s nějakými kriminálními aktivitami. (ČRo, 2014a)

Shrneme-li výše uvedené, výchozí nastavení mainstreamu se podle provedené sondy jeví být ke Klinice vstřícné. Jak TV Prima, tak ČRo kladou důraz na motiv špatného hospodáře a současně respektují Kliniku coby legitimního aktéra. TV Prima sice hovoří o *nelegálním vniknutí*, nevyvozuje z něho však soud nad legitimitou aktivity jako takové. Uvedený rámec naplňují také sami reprezentanti Kliniky, kteří se v této fázi vývoje diskurzu zjevně nestavějí do pozice odpůrců stávajících veřejných struktur a zaujímají spíše pozici nespokojených obyvatel města, aktivních občanů. S tím souvisí také to, že v uvedených textech nijak nezpochybňují institut vlastnictví. Zcela jinak vystupuje zástupce ministerstva financí Ondřej Závodský, který naopak klade důraz na legalitu a nedotknutelnost vlastnictví, stát přitom staví do pozice standardního vlastníka a od samotného objektu Jeseniova 60 oddaluje zřetel. Pozorujeme zde tedy střet dvou konfliktních příběhů stavějících na rozdílných aspektech událostí. Závodský a Novák pracují s jinými významy týchž entit. Vidíme tak srážku dvou konkurenčních diskurzů v úzkém smyslu.

4.1.2 KONFRONTACE NA DVTV

Novou situaci přináší více než dvacetiminutová konfrontace, kterou odvysílala 16. 12. 2014 DVTV (DVTV, 2014). Duel Arnošta Nováka a šéfredaktora webu České justice Roberta Maleckého, který nese titul *Boj o Kliniku: Veřejný zájem, nebo právo na majetek?*, uvedl moderátor Martin Veselovský vyprávěním o chátrajícím domě ve vlastnictví státu, o jehož správu se bez vědomí vlastníka rozhodli postarat aktivisté. Staví v něm přitom vedle sebe *stát (vlastníka), občanské aktivisty, bezdomovce a drogově závislé, obyvatele pražského Žižkova a policii*. Vlastní rozhovor moderátor zahájil otázkou „Pane Nováku, chápu to správně, že vy se snažíte nebo jste se snažili obsadit něco, co vám nepatří?“ (DVTV, 2014). Po Novákově souhlasné reakci a vysvětlení stavějícím na narativu založeném na chátrání, rizikovitosti a důrazu na stát (tedy na schématu, jež jsme popsali výše) Veselovský pokračuje otázkou „Je z vašeho úhlu legitimní bránit svůj majetek?“ (*ibid.*). Prvotní zacílení na otázku konkrétního porušení vlastnických práv se tak otáčí na otázku legitimacy obrany majetku. Celá následná diskuse se pak věnuje tématu legitimacy soukromého vlastnictví (porušení vs. obrany), resp. testování bezvýhradného práva na soukromý majek potenciálním veřejným zájmem, a to bez ohledu na to, že „soukromým vlastníkem“ je zde stát. Otázka se tedy dostává na obecnou rovinu. A ačkoli moderátor ani Robert Malecký Kliniku nekriminalizují, rozhovor ústí ve schéma, podle něhož je vlastním smyslem projektu Klinika vedle provozování kulturního centra také zpochybnění dominujícího a snad jen domnělého veřejného zájmu — tedy v něco docela jiného, než jsme pozorovali v reportáži a rozhlasovém rozhovoru. Arnošt Novák na to přistupuje — obrazem cíle Kliniky zde už není řešení situace chátrajícího objektu, nýbrž sám vznik autonomního centra, pokoušení zavedených struktur občanskou neposlušností. Novák dokonce explicitně uvádí, že debata o míře nedotknutelnosti soukromého, resp. státního vlastnictví byla dílčím cílem (viz doklad 4). Konflikt *občan + samospráva × stát* se tak především promlouvami R. Malec-

kého a M. Veselovského posouvá na rovinu *veřejný zájem*₁ × *veřejný zájem*₂, a tedy do oblasti postojů a hodnot. Konfrontace v DVTV se proto z pohledu dynamiky diskurzu jeví jako podstatná událost (srov. Fairclough, 1992, s. 96). Náhlé změně paradigmatu ostatně nasvědčuje i původní titulěk rozhovoru *Kradou squateri žižkovskou Klinikou?*,²⁶ jenž akcentuje výrazně jiné aspekty problému než titulěk, s nímž bylo video zveřejněno a který do popředí staví právě otázku veřejného zájmu.

- 4 Podle nás je důležitý udržovat nějaký napětí mezi legitimitou a legalitou, aby se vlastně o nějakých věcech začalo diskutovat. Třeba i o tom neomezeném právu na to vlastnictví. [...] Jestli to neomezené právo na to vlastnictví, soukromé nebo státní [...] jestli je legitimní. [...] Tím svým jednáním chceme otevřít tu debatu, do jaký míry by se to právo na to neomezený soukromý vlastnictví mělo nějakým způsobem omezit. (DVTV, 2014)

4.1.3 VÁCLAV WALACH V A2LARMU

Komentář antropologa Václava Walacha, který vyšel 20. 12. 2014 na serveru Azlarm a který nese titulěk *Demokracie, soukromé vlastnictví a Klinika* (Walach, 2014), se jednoznačně vydává po linii, již jsme popsali v duelu DVTV. Walach pracuje s legitimitou občanské neposlušnosti a zároveň proti právu na soukromé vlastnictví klade právo na bydlení — tím, že je soustavně přehlíží, ztrácí stát svou legitimitu. Důraz na *bydlení* přitom zcela oddaluje fokus od konkrétní situace v Jeseniově 60 a do popředí umísťuje právě obecný problém. Walach občanskou neposlušnost považuje vedle voleb za další z legitimních prostředků provozu demokracie; hovoří dokonce o tom, že právě neposlušnost odstranila jinak legální *americké otrokářství* či *apartheid*. Walach se zároveň explicitně vymezuje vůči tomu, aby členové Kliniky byli označováni za *squateri*; za jejich správné označení považuje výraz *aktivisté*. Nejde totiž o vlastní objekt, nýbrž o obecný problém (viz doklad 5). Rámování tohoto textu se od toho, jež jsme popsali v rozhovoru v ČRo a reportáži v TV Prima, výrazně vzdaluje. Autor se zaměřuje na otázku postojů a hodnot, na střetnutí zájmů — zájmu *současného režimu* a veřejnosti reprezentované zde *radikální levicí*.

- 5 To, co je považováno za demokratické a hodné ochrany z hlediska soukromého vlastnictví, je historicky proměnlivé. Stejně tak se mění to, co je považováno za legální a legitimní. Kauza Klinika ztělesňuje pnutí mezi těmito dvěma principy, neboť upozorňuje na paradox liberálně demokratických režimů, kdy oficiálně zastávaná svoboda jednotlivce a rovnost před zákonem jsou doprovázeny společenskými nerovnostmi, které toto krédo fakticky popírají. Právo na bydlení, jež je pro spoustu lidí žijících v Česku nedosažitelné, je jen jedním z příkladů (v kontextu Kliniky však ne zcela adekvátním — přestože Fér hovoří o squaterech a squatingu, aktivisté sledují jiné cíle). Právo na jídlo či na společenské sdružování zase dalšími. Pokud stát tato a jiná jím garantovaná lidská

²⁶ Dostupné z <https://video.aktualne.cz/dvtv/duel-kradou-squateri-zizkovskou-kliniku/r-adba41fe846a11e490f70025900fea04/>.

práva není s to zajistit, dochází ke zpochybňování jeho legitimacy. A pakliže ochrana soukromého vlastnictví je prostředkem, jímž se tato nespravedlnost reprodukuje, je taktéž zcela legitimní, že se jeho existence stává předmětem veřejné diskuse. (Walach, 2014)

4.1.4 PETR VRABEC V REFLEXU

Článek Petra Vrabce z 30. 12. 2014 s titulkem *Pachatelé dobra na postupu* a s podtitulkem *Vzpouira zlaté levicové mládeže* (Vrabec, 2014) se obrací k rozhovoru na DVTV a zaujímá mezi vybranými pilotními texty krajní pól. Vrabec proti sobě staví dvě skupiny (srov. Tabulku 2):

- a) sociální aktéry pojmenované jako *zlatá levicová mládež, volné sdružení bez právní subjektivity, mladí levicoví aktivisté, (nějaká skupina) či jakási neidentifikovatelná partička*, k nimž přidružuje *specifický myšlenkový proud, komunitu vyskytující se ve větších městech, Matěje Stropnického, nižší úřednický klér, feministky a feministy z neziskových organizací, „pachatele dobra“, ministryni Marksovou-Tominovou a Jiřího Dienstbiera juniora.*

Ti jsou na postupu, rozhodli se obsadit, mluvili o zákroku (policie) jako o praktikách StB, dali si za cíl vybudovat tzv. autonomní sociální centrum, nenabídlí cenu pronájmu, nedělají si s právními předpisy velkou hlavu, rozhodli se úmyslně poškodit práva vlastníka na základě plánů o možné využitelnosti objektu, dělají si, co chtějí, očekávají, že s nimi bude jednáno jinak, vědí, co jim přihrává mediální body, reprezentují specifický myšlenkový proud, komunitu, která se vyskytuje zejména ve větších městech, jsou průsečíkem podmnožin, zachraňují velryby, Antarktidu, jsou vážně znepokojeni výsledkovými metodami CIA vůči muslimským radikálům, mají zástupce v současné vládě, na ose boje mezi Dobrem a Svobodou jsou na straně Dobra, v ekonomice nic nevytvářejí, jejich projekty a výplaty jsou navázané na dotace a granty nebo na státní rozpočet, vědí nejlépe, co je pro společnost dobré, jejich projekt dává jakýsi vyšší smysl, nesnaží se jít standardní cestou, jsou překvapení, že my to nechápeme; A. Novák dokola tvrdí, nepřináší odpověď.

- b) *vlastníka, Roberta Maleckého (viz výše), ÚZSVM, úředníky, společnost a ostatní neziskové organizace, městskou část Praha 3, úřad, nás (my) (viz doklad 6).*

R. Malecký se vymezil, pozastavil se, posteskl si; úřad nemohl reagovat; my narážíme na fakt; úředník nemůže nic dělat, je vázán předpisy; neziskovky nabízejí zhruba takové služby, jaké má projekt Klinika, byly by v nevýhodě; Praha 3 podporuje projekty formou grantů, asi by jim (Klinice) vyšla vstříc.

Vrabec navíc operuje s velmi specifickými pojmy spadajícími do nominační skupiny jevů a událostí (Wodak a Reisigl, 2009, s. 94). Máme na mysli na jedné straně právní subjektivitu, svolení vlastníka, disproporci, práva vlastníka, právní předpisy, ekonomiku, státní rozpočet, služby, granty, standardní cestu, cizí objekt, na straně druhé pak vzpouru, mantru, pohnutky, sdílené statky, tzv. solidární ekonomiku, komunismus, diletantismus, výlučnost, komunitu, množinu, zelený knírek, Dobro, označení *Homo hyperposesivis*, *Homo euroticus*, vyšší smysl; vedle toho pak stojí veřejný zájem a občan.

Skupina	Aktéři / nominace	Predikace
„pro Kliniku“	zlatá levicová mládež, volné sdružení bez právní subjektivity, mladí levicoví aktivisté, (nějaká skupina) či jakási neidentifikovatelná partička, specifický myšlenkový proud, komunita vyskytující se ve větších městech, Matěj Stropnický, nižší úřednický klér, feministky a feministé z neziskových organizací, „pachatelé dobra“, ministryně Marksová-Tominová, Jiří Dienstbier junior, Arnošt Novák	jsou na postupu, rozhodli se obsadit, mluvili o zákroku (policie) jako o praktikách StB, dali si za cíl vybudovat tzv. autonomní sociální centrum, nenabídlí cenu pronájmu, nedělají si s právními předpisy velkou hlavu, rozhodli se úmyslně poškodit práva vlastníka na základě plánů o možné využitelnosti objektu, dělají si, co chtějí, očekávají, že s nimi bude jednáno jinak, vědí, co jim přihrává mediální body, reprezentují specifický myšlenkový proud, komunitu, která se vyskytuje zejména ve větších městech, jsou průsečíkem podmnožin, zachraňují velryby, Antarktidu, jsou vážně znepokojeni výsledkovými metodami CIA vůči muslimským radikálům, mají zástupce v současné vládě, na ose boje mezi Dobrem a Svobodou jsou na straně Dobra, v ekonomice nic nevytvářejí, jejich projekty a výplaty jsou navázané na dotace a granty nebo na státní rozpočet, vědí nejlépe, co je pro společnost dobré, jejich projekt dává jakýsi vyšší smysl, nesnaží se jít standardní cestou, jsou překvapení, že my to nechápeme, dokola tvrdí, nepřináší odpověď
„proti Klinice“	vlastník, Robert Malecký, ÚZSVM, úředníci, společnost a ostatní neziskové organizace, městská část Praha 3, úřad, my	vymezil se, pozastavil se, posteskl se, nemohl reagovat, narážíme na fakt, nemůže nic dělat, je vázán předpisy, nabízí zhruba takové služby, jaké má projekt Klinika, byly by v nevýhodě, podporuje projekty formou grantů, asi by Klinice vyšla vstříc

TABULKA 2: Aktéři, nominace a predikace u Petra Vrabce.

- 6 Jakási neidentifikovatelná partička si plánuje dělat, co chce v cizím objektu, a je překvapená, že to my nechápeme. (Vrabec, 2014)

Autor tak užívá schématu, podle něhož vlivná progresivní menšina dominuje nad většinou a přirozeným řádem. Jeho vlastní fokus je tak již zcela mimo vlastní problém objektu v Jeseniově 60 a plně se zaměřuje na střet hodnot. Samo obsazení domu proto dostává výrazně jiný význam, než jsme pozorovali nejen v replikách Ondřeje Konráda, ale i v konfrontaci na DVTV. Vrabec opouští téma debaty o definování veřejného zájmu a vydává se přitom jinou cestou než Václav Walach. Zatímco Walach Kliniku staví do role reprezentanta veřejnosti, Vrabec ji explicitně z veřejnosti vylučuje. Narozdíl od Ondřeje Závodského však neoperuje jen s tím, že aktivisté páchají kriminální činnost, ale označuje je přímo za fundamentální nepřátele společnosti, tj. nepřátele Svobody. Do diskurzu navíc vnáší téma návratu starých pořádků (viz *kommunismus*), nebezpečí Evropské unie (viz *Homo euroticus*), naivního, i když nebezpečného ekologického a lidskoprávního aktivismu (*muslimští radikálové, zachraňování velryb*), *feminismu* či napětí mezi velkými městy a zbytkem země. Autor zkrátka buduje obraz konfliktu mezi *společností* a vlivnými elitami.

4.1.5 KLINIKA – O NÁS

Text, jímž svou sondu do iniciální fáze diskurzu o Klinice uzavíráme, je program kolektivu Kliniky publikovaný na dnes již nefunkčním oficiálním webu sdružení s titulkem *Kdo jsme, co chceme a jak to děláme* (Klinika, 2014), který shrnuje základní požadavky a motivace celého projektu. Zajímalo nás, jak Klinika ve svém prohlášení uchopuje ty motivy, které jsme pozorovali v předchozích textech. Jde o její postoj k vlastnímu objektu v Jeseniově 60, tj. především k důvodům pro vniknutí do domu, a o postoj k obecným otázkám, tj. jednak k otázce legitimacy soukromého vlastnictví (včetně vlastnictví státního) a definování veřejného zájmu, jednak k problému společenského řádu.

Programový text Kliniky staví na vymezení dvou množin sociálních aktérů a jevů. Na jednu stranu spektra umísťuje *kapitalistickou společnost, státní dotace, mecenáše, institucionální zřizovatele, úřady* či „*autority*“, na straně druhé stojí *plénium, členové kolektivu, širší komunita, čtvrt, město, občanské spolky, obyvatelé* či *občané*. Leitmotivem manifestu a cílem projektu Klinika je snaha ukázat, že lze předat rozhodovací kompetence do rukou občanů, a tedy horizontalizovat vertikální distribuci moci. Dichotomie *my–oni* je přitom operacionalizována tak, že v pozici „*oni*“ stojí výhradně instituce (*mecenáši* podle naší interpretace referují k instituci mecenášství, tj. k ustálené formě dobrovolné podpory ze strany zámožné individuality), a v pozici „*my*“ jednak Klinika coby zástita a zprostředkovatel a jednak veřejnost a občané. Text překvapivě vůbec netematizuje nevyužívané objekty či otázku legitimacy soukromého vlastnictví a vůbec také nezmiňuje objekt v Jeseniově ulici. Vymezuje se namísto toho vůči *trhu, zisku* nebo *podnikání*. Za nástroj odporu Klinika deklaruje kritiku (viz doklad 7), tedy prostředek komunikační, diskurzní. Tím se analyzovaný text zřetelně odlišuje jak od článku V. Walacha, tak i od replik A. Nováka v pořadech ČRo, TV Prima i DTVV. Zatímco v prvních dvou jmenovaných pořadech Novák tematizuje stav domu v Jeseniově 60 a snahu kolektivu Kliniky naplnit povinnosti selhávajícího státu, v DTVV rozvíjí představu střetu veřejných zájmů a nutnosti debaty (viz výše). Text z webu Kliniky nenaplnuje ani jedno z uvedeného a zachází namísto toho s obrazem, podle něhož proti veřejnému zájmu stojí nikoli další veřejný zájem, nýbrž zájem ne-veřejný, institucionální.

- 7 Autonomní sociální centrum Klinika je komunitní, nekomerční a samosprávný projekt, který se snaží kriticky vymezit vůči „normálnímu“ fungování v kapitalistické společnosti. (Klinika, 2014)

4.1.6 ZJIŠTĚNÍ INICIÁLNÍ KVALITATIVNÍ ANALÝZY

Prvotní sonda do materiálu, který vznikl bezprostředně poté, co kolektiv Kliniky vstoupil do objektu bývalé plicní kliniky na pražském Žižkově, ukázala předně to, že diskurz o Klinice ve své iniciální fázi vykazoval značnou různorodost a dynamiku. A to i v rámci textů produkovaných přímo Klinikou, již zde reprezentuje její tehdejší mluvčí Arnošt Novák, nebo jejím podporovatelem antropologem Václavem Walachem. Tematicky vymezený diskurz se ve svém počátku formoval složitě a velmi

nezávisle na vůli a potřebách aktivistů. Navzdory uvedené nepřehlednosti lze však hovořit o tom, že diskurz ve sledovaném období vykazuje několik styčných motivů a také určitý směr vývoje.

Klíčovým poznatkem je nejen to, že Klinika komunikační strategii, jejímž prizmatem se prezentovala v mediálním diskurzu, formovala průběžně, respektive v přímé interakci s dalšími aktéry, ale především to, že se v rámci diskurzu záhy (a nechtěně) stala reprezentantem sil bořících přirozený veřejný zájem. Do této diskurzní pozice se dostala navzdory tomu, že deklarované snahy Kliniky vedly jiným směrem — aktivisté chtěli ukázat, že k tradované distribuci moci existuje relevantní alternativa. Vlastní objekt v Jeseniově 60 se přitom pro Kliniku — přes raná vyjádření zvláště Arnošta Nováka vyprovokovaná navíc rámováním novinářů — ukázal být pouze prostředkem etablování celé agendy a otázka legitimacy soukromého vlastnictví (včetně vlastnictví státního či korporátního) jen jedním z dílčích témat.

Soubor způsobů diskurzního rámování aktivit Kliniky, jež jsme registrovali ve vybraných textech z prosince 2014, je zachycen v Tabulce 3.

téma	polarita	aktéři
využití prázdného objektu vniknutí do cizího objektu	my × reprezentace státu	občané a samospráva × úředníci
— porušení zákona	my × oni	občané × Klinika
— výzva k diskusi	—	občané × občané
narušení řádu		
— přirozeného > proti veřejnému zájmu	my × oni	občané × levice
— škodlivého > v souladu s veřejným zájmem	my × oni	občané × právní řád
narušení distribuce moci	my × instituce	občané × systém

TABULKA 3: Podoby diskurzního rámování Kliniky v počáteční fázi vývoje diskurzu

Z provedené analýzy vyplývá, že otázka legitimacy (soukromého) vlastnictví je sice základním motivem zkoumaného diskurzu, ukázalo se však, že jde o motiv částečně opěrný. Zřetelně mu totiž konkurují motivy legitimacy stávající distribuce moci, definice veřejného zájmu či ohrožení přirozeného statu quo. Všechny jmenované motivy přitom mají též základ — vztah společenských pravidel a jejich nositelů. Veřejný zájem i např. pružný koncept přirozenosti totiž nevyhnutelně stavějí na (diskurzně podmíněném) vymezení vztahu společenských institucí v širokém smyslu slova a jejich participantů.

Za jeden z klíčových motivů veškerých konkurenčních narativů, jež jsme ze zvoleného materiálu vytkli, považujeme definování občanství a veřejného zájmu. Není to jistě motiv, jež by bylo oprávněné považovat za přímo centrální, jeho důležitost je ovšem evidentní. Také proto, že kontrolu nad extenzí pojmu *občan* vnímáme jako atraktivní téma pro kritickou analýzu, rozhodli jsme se dále věnovat právě tomu, jak kolektiv Kliniky, jeho odpůrci a podporovatelé a v neposlední řadě také mediální mainstream právě jednotky *občan* užíval.

4.2 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Pro získání nezaujatého vhledu, který by byl k naší prvotní kvalitativní analýze komplementární, jsme zapojili analytický postup založený na přístupu corpus-driven (viz např. Baker et al., 2006, s. 49). Pro oba korpusy jsme tak sestavili seznam substantiv seřazený podle jejich absolutní frekvence.²⁷ Tyto seznamy jsme následně porovnali na základě dvou kritérií — podle pořadí lemmatu v daném seznamu a podle relativní frekvence (i.p.m., *instances per million*).²⁸ To nám umožnilo upřít pozornost na lemmata, která jsou v obou korpusech podobně významná, i na ta lemmata, jejichž zastoupení, a nejspíš tedy i důležitost se ve zvolených korpusech významně liší. V obou těchto porovnáních jsme se zaměřili na substantiva s potenciálem referovat ke klíčovému aktérům diskurzu, přičemž jsme kontrolovali, zda se jako výrazné bude jevit mj. lemma *občan*.

Na exponovaných místech (na obou koncích tabulky, kde jsou lemmata s nejrozdílnější frekvencí v jednom a druhém korpusu, a kolem hodnot, které značily vyrovnanou významnost lemmatu v obou korpusech) se taková substantiva v porovnání podle pořadí objevila pouze okrajově, proto jsme se dále věnovali jen porovnání podle relativní frekvence (tabulka je dostupná na shorturl.at/dACF9).

Pro mnohá substantiva však platí, že jsou výrazná v obou perspektivách (z hlediska relativní frekvence i pořadí ve frekvenčně uspořádaném seznamu). Srovnáme-li ilustrativně dvě vybraná substantiva *občan* a *aktivista*, zjistíme, že pro obě platí, že se na jedné straně velmi liší v relativní frekvenci v obou korpusech, ale na druhé straně jsou co do pořadí na špičce seznamů pro oba korpusy (viz Tabulku 4).

	občan		aktivista	
	Klinika	A2larm	Klinika	A2larm
	rozdíl 85 příček		rozdíl 17 příček	
pořadí	157.	71.	6.	23.
	98,97 %	98,3 %	99,96 %	99,45 %
i.p.m.	56. největší rozdíl na straně A2larmu		4. největší rozdíl na straně Kliniky	
	285,66	476,42	2619,19	1127,15

TABULKA 4: Přehled vlastností vybraných lemmat z hlediska porovnání pořadí (tam i doplněno, jak velká část seznamu lemmat je v pořadí až za zkoumaným lemmatem) a porovnání relativní frekvence v korpusech *Klinika* a *A2larm*.

Kvantitativně založené seznamy substantiv a jejich porovnání tedy nenabídly naší pozornosti žádný nový fenomén, ale zároveň potvrdily, že lemma *občan* není ve zkou-

²⁷ Totéž jsme provedli i pro adjektiva, verba a adverbia, v dalších krocích jsme se však rozhodli soustředit na nominační diskurzivní strategie, pro něž jsou substantiva nejnepřítější — ostatním slovním druhům jsme se tedy kvantitativně podrobněji nevěnovali.

²⁸ Průměrný počet výskytů jednotky v hypotetickém korpusu o velikosti 1 milion jednotek (viz např. Cvrček a Richterová, 2017)

maných korpusech nijak periferní, naopak svou četností patří mezi relativně výrazná, a je tudíž legitimní zacílit analýzu právě na něj.

4.3 OBČAN

Jak uvádíme v předchozí kapitole, jednotka *občan* v diskurzu o Klinice naplňuje nejen kritérium významnosti (je na jedné straně frekvenčně vysoko postavená v obou porovnávaných korpusech, ale zároveň na sebe upozorňuje rozdílem svých relativních frekvencí), ale především potenciálně dobře odpovídá našemu pozorování, podle něhož byl na sklonku roku 2014 leitmotivem diskurzu o Klinice vztah společenských pravidel a jejich nositelů (viz odd. 4.1.6).

Substantivum *občan* se v korpusu *Klinika* vyskytuje celkem 154× v 86 textech (285,6 i.p.m., 157. z 15 174, tj. je v pořadí výš než 98,97% všech lemmat, zaokrouhleno na dvě desetinná místa) a v korpusu *A2larm* 41× ve 24 textech (476 i.p.m., 71. ze 4 172, výš než 98,3% všech lemmat). Ve své konkordanční analýze jsme doklady třídili podle toho, zda se přímo či zprostředkovaně vztahovaly k tématu Kliniky. Zahrnuli jsme proto nejen ty doklady, které přímo vymezovaly význam slova *občan* ve vztahu ke Klinice (srov. doklad 10), ale také ty, jež se vztahovaly k problematice aktivismu a Kliniky používaly jen k exemplifikaci (srov. doklad 11). Zbylé výskyty jsme vyloučili, byť byl jejich charakter někdy sporný (srov. doklad 12, který sice tematizuje vztah občanů a jejich zastupitelů, na Kliniky však odkazuje v jiném kontextu, než akceptujeme). Zároveň jsme zachovali veškeré duplicity v rámci různých zdrojů, to znamená vyjma regionálních duplicit deníků; mediální reprodukci citací a parafrází totiž v rámci CDA považujeme za informativní. Počet registrovaných dokladů včetně vyloučených výskytů shrnuje Tabulka 5, veškeré doklady včetně jejich třídění jsou dostupné na shorturl.at/dACF9.

Klinika	počet textů	počet dokladů	z toho relevantních	A2larm	počet textů	počet dokladů	z toho relevantních
2014	3	4	3	2014	4	5	4
2015	9	18	9	2015	3	7	7
2016	44	85	34	2016	15	18+9 ²⁹	15+9
2017	12	14	5	2017	1	1	1
2018	8	18	2	2018	0	0	0
2019	10	15	3	2019	1	1	1
Σ	86	154	56	Σ	24	32+9	28+9

TABULKA 5: Doklady lemmatu *občan* v korpusech *Klinika* a *A2larm*.

- 10 Přímo do očí nám bylo řečeno, že se o naše snažení nikdo neprosil. Raději tedy nechají objekt dále chátrat. To je neskutečná arogance, která ukazuje, že stát vůbec nereprezentuje vůli občanů. (A2larm, 2014)

29 Doklady z rozhovoru s ředitelkou ÚZSVM K. Arajmu (Šplíchal, 2016).

- 11 Zaprvé „silná a stále rostoucí nerovnováha v systému mezi zájmy velkých korporací a zájmy všech ostatních skupin občanů“,³⁰ která spolu s rostoucí rolí expertního vědění a mediokracie redukuje politiku na záležitost uzavřených oligarchií. (Bělohradský, 2015)
- 12 „Nacpat nám sem další problémy vybudováním tohoto zařízení, které naplánovalo město bez předchozí diskuse s vedením městské části a hlavně občany, je podle mě prachšproský podraz a zásadní ohrožení bezpečnosti Židenic,“ domnívá se Karel Bernásek, místopředseda spolku SAZE a bývalý místostarosta Židenic za ČSSD. (Ustohalová, 2016)

Doklady jsme následně rozdělili do dvou základních množin podle toho, zda do skupiny *občan kolektiv* Kliniky zahrnovaly, či nikoli. V rámci těchto množin jsme provedli další třídění na základě toho, k jaké skupině jednotka *občan/občane* referuje.

4.3.1 OBČAN V KORPUSU A2LARM

V korpusu textů z komentářového webu A2larm jsme evidovali celkem 28 dokladů. Sedm z nich tvoří citace a parafráze zpravidla odpůrců komunitního centra. Ty jsme ponechali stranou, protože i když spoluutvářejí celkové působení textů, nejsou na rozdíl od postojů reprezentovaných formulacemi v promluhovém pásmu autorů příslušných textů A2larmu jejich primární složkou. Jeden doklad (13) referuje k občanům Prahy a šest k obyvatelům Žižkova (srov. doklad 14). Ve zbylých 14 dokladech je substantivum *občan* užito v obecném významu ‚veřejnost‘, a rámuje tudíž aktivitu kolektivu Kliniky coby projev občanské společnosti (srov. doklad 15).

Materiál ukázal to, co jsme po provedení prvotní kvalitativní sondy předpokládali — zastánci Kliniky projekt traktují téměř bezvýhradně jako občanskou aktivitu, a tedy činnost, která se snaží proměnit společenské vztahy zdola. Legitimizaci Kliniky v textech A2larmu lze proto popsat jako zřetelně a konzistentně stavějící na obrazu organického aktivismu vyrůstajícího z potřeb obyčejných lidí. Sedm dokladů referujících k obyvatelům Prahy, resp. Žižkova není navíc ve vztahu ke Klinice vylučujících.

- 13 Namísto toho, abyste se jako zastupitelé Prahy 3 na Kliniku vypravili (pro některé, například pro paní starostku Vladislavu Hujovou, by to bylo poprvé za roční existenci centra) a podobně jako mnoho řadových občanů Prahy se ujistili, že jsou všichni napadení v pořádku, využíváte násilného útoku k odstranění svého ideového nepřítel. (Rychlíková, 2016a)
- 14 Nejpalčivější ukázkou přístupu vládnoucí koalice jsou v poslední době veřejná jednání zastupitelstva, hojně navštěvovaná občany Prahy 3, kteří na možnost projevit svůj názor musí čekat až na úplný konec jednání. (Zachariášová & Haupt, 2015)

30 Cit. politického filozofa V. Crouche.

- 15 Případ Klinika ukazuje, jak se stát chová: je arogantní, nekomunikuje, a buď vůbec nejedná, anebo pouze represivně a naprosto netransparentně. V momentě, kdy občané chtějí vyvinout iniciativu a vyžadují, aby se o některých věcech debatovalo, zareaguje tím, že na ně pošle policajty. (A2larm, 2014)

4.3.2 OBČAN V KORPUSU KLINIKA

Doklady evidované v korpusu *Klinika* vykazují narozdíl od A2larmu zřetelnou různorodost a vývoj. Ze třech výskytů ze sklonku roku 2014 je jeden — dotaz moderátorky architektky Yvette Vašourkové (ČRo, 2014b) — plně v souladu se strategií Kliniky popsanou výše, dva (oba z textu Petra Vrabce, jež jsme analyzovali v kvalitativní části) však vykazují odlišnou povahu. Zatímco první doklad (16) kolektiv Kliniky do skupiny *občané*, i když pouze v administrativním smyslu, zahrnuje, druhý (17) je fakticky vylučuje — aktivisté podle Vrabce do skupiny *občané* nenáleží záměrně, chtějí totiž stát vně řádu.

Nečetné výskyty z roku 2015 obsahují dva doklady z repliky člena kolektivu Arnošta Nováka, který popisuje principy, na jejichž základě squateři obsazují prázdné domy, čímž zpochybňuje častý argument, podle něhož squatting ohrožuje majetek veřejnosti (doklad 18). Novák zachází s označením *běžný/obyčejný občan*, resp. *soukromý vlastník*, vedle něhož staví právě *squater* a *firmy s nejasnou vlastnickou strukturou, obce a stát*. Jelikož *squateri* zde odkazují ke Klinice, Novák aktivisty fakticky ze skupiny (*obyčejný*) *občan* vylučuje, zároveň však obě entity implicitně spojuje prostřednictvím určení obecného škůdce — *firem s nejasnou vlastnickou strukturou*. Novák tak mimo jiné říká, že squatting zpravidla porušuje vlastnické právo tam, kde de facto neplatí (je zneužívané — *firmami* nebo je specifické — *případ státu*). Tento argument je pro Kliniku postupně klíčový. Neopomenutelným detailem ale je, že Novákovo stanovění akterů bylo v rozhovoru vyprovokováno moderátorovým dotazem (doklad 19).

Strategii vymezování Kliniky vůči nefunkčnímu státu a elitám užívá i autor dalšího textu z roku 2015, Martin Hekrdla v A2. Hekrdla ale na rozdíl od Nováka aktivisty s občany slučuje (doklad 20), podobně pak postupuje i Pavel Uhl v rozhovoru téhož média (doklad 21).

Obraz situace v roce 2015 dokreslují čtyři doklady z textu Václava Bělohradského, který Kliniku zmiňuje jen okrajově jako (pozitivní) příklad občanské iniciativy zdola. Autor ve všech případech *občana* podobně jako Novák, Hekrdla i Uhl vymezuje vůči dominantním institucím. V Bělohradského případech přitom jde o *zájmy velkých korporací, o specialisty na masovou komunikaci* či o *tradiční politické strany*. Princip je stejný — obsazení objektu v Jeseniově 60 je legitimním činem organizovaných občanů.

Posledním dokladem z roku 2015, který předznamenává postup žižkovských zastupitelů ve výrazném roce následujícím, je replika mluvčí Prahy 3 Ivy Vojtkové, která tematizuje napětí mezi centrem a sousedícími obyvateli (doklad 22). V reportáži Událostí v regionech ČT však Vojtková reaguje na redaktorčinu větu „Činnost Kliniky se taky nelíbí některým místním obyvatelům.“ (ČT 2015b). Vojtková zachází se schématem spočívajícím v oddělování občanů Prahy 3 od aktivistů z Kliniky. Je však nutné konstatovat, že užití schématu v tomto případě rozhodně nelze považovat za strategii, která by záměrně zpochybňovala význam, s nímž operují reprezentanti

Kliniky; replika Vojtkové je ve vztahu ke Klinice spíše neutrální. To se však po žhářských útocích v únoru následujícího roku změní.

- 16 Iniciativa Klinika není právním subjektem, ale pouhým neformálním sdružením občanů. Nelze s ní proto uzavřít žádný právní vztah, například smlouvu o nájmu. (Vrabec, 2014)
- 17 A tady narážíme na fakt, že aktivisté z Kliniky si s právními předpisy jaksi obecně nedělají velkou hlavu. [...] Že si dělají, co chtějí, a očekávají, že kvůli jejich nějaké „výlučnosti“ s nimi bude jednáno jinak než s ostatními občany v této zemi. (*ibid.*)
- 18 A když se podíváme na příklady squattingu v Čechách, tak se buď obsazovaly domy, který patřily státu nebo obci nebo soukromým vlastníkům a nebyl to klasicky běžnej občan, ale zpravidla to jsou firmy, eseróčka, který maj nejasnou vlastnickou strukturu, končej někde v daňovejch rájích a zpravidla ty vlastníci vlastněj vícero prázdnějch domů po Praze a zpravidla jsou to nějaký italský, italský vlastníci v tom zapojený, jo, takže obyčejnej občan se nemusí bát, že mu squater obsadí jeho dům, když je na dovolený [...]. (ČT, 2015a)
- 19 A mají mít lidé tuto obavu se vzdálit ze svého bytu? (*ibid.*)
- 20 Nemluví [španělská strana Podemos] o kapitalismu, o pravici a levici. Mluví o demokracii, o elitách nahoře a o většině dole, o občanech, kteří se stavějí proti bankám a trhům. (Hekrdla, 2015)
- 21 [...] právo na odpor má ostřejší vymezení v ústavním pořádku a lze jej samozřejmě za určitých okolností použít. Listina to definuje tak, že pokud stát v nějakém ohledu dlouhodobě selhává, občané mají právo činit kroky, které stávající právní stav nepředpokládá. (Rychetský, 2015)
- 22 My evidujeme stížnost, pod kterou je podepsáno [sic!] asi stovka občanů a která právě taky reaguje na hlučnost, na otevřené ohně, na nepořádek, vulgarismy. (ČT, 2015b)

Rok 2016 přináší zvrát. Po útoku na Kliniky, který proběhl v noci 6. února (blíže viz odd. 1), v mediálním prostoru začala masivně rezonovat prohlášení zastupitelů Prahy 3, především starostky Vladislavy Hujové. Žižkovská radnice totiž na událost reagovala vyjádřením a dopisem vládě,³¹ v němž žádá o pomoc. Text dopisu otevřeně pracuje se schématem *občané × (pravíkoví a levíkoví) extrémisté*, které útočí na klíčové schéma *občané (tj. kolektiv Kliniky) × nefunkční řád*, na němž legitimita Kliniky potud stavěla především.

31 Dostupné z <https://www.praha3.cz/getFile/id:596133/lastUpdateDate:2016-09-04%2013%3A53%3A30>.

Doklady, jejichž objem je v roce 2016 významně nejvyšší (viz Tabulku 5), jsme třídili nejen podle toho, jaký je v nich realizován vztah mezi Klinikou a *občanem*, ale tentokrát také podle toho, jaký postoj ke Klinice konkrétní text / nejbližší kontext zaujímá. Výskyty lemmatu v této periodě totiž nezanedbatelnou měrou tvoří různě zarámované citace a parafráze ze strany samotných médií.

Materiál (bez duplicit) obsahuje celkem devět citací reprezentantů žižkovské radnice. Šest citací se vůči Klinice vymezuje negativně a replikuje schéma oddělení občanů a aktivistů (srov. doklad 23), tři citace hodnotíme jako neutrální (srov. doklad 24). Dvě neutrální citace přitom spadají až do března a jejich hlavním tématem už není žhářský útok, nýbrž absence kolaudačního rozhodnutí (viz odd. 1). Citace ztotožňují *občana* převážně s obyvateli městské části, resp. Prahy, výjimkou je citace žižkovského místostarosty Alexandra Bellu (ODS), který Kliniku ze skupiny *občané* pouze vylučuje a k obyvatelům čtvrti se nevztahuje (Frouzová, 2016). Všechny doklady citací považujeme ze strany médií za neutrální, to znamená, že ke Klinice nezaujímají zřetelně pozitivní, resp. negativní postoj. Jinak je tomu u parafrází, které si postoj média svou povahou vynucují spíše. Z celkových devíti parafrází vyjádření radnice Prahy 3 je neutrálně rámováno sedm (srov. doklad 25), pozitivně dvě (srov. doklad 26).

Materiál dále vykazuje pět dokladů, které se vůči Klinice vymezují negativně. Z nich dva, jež proti aktivistům stavějí obyvatele Prahy 3, stojí na hranici neutrality — referují o postoji žižkovské radnice způsobem, který problém bezpečnosti místních občanů traktuje bez odstupů, a tudíž jakožto samozřejmý (srov. doklad 27). Jeden doklad, který za *občany* označuje také pouze obyvatele Žižkova, je vzácným případem toho, že se proti Klinice zřetelně staví samo médium (doklad 28, v němž Rádio City hovoří o rozhodnutí Prahy 3 Kliniku zažalovat za to, že na ni směřují útoky, jako o tom, že Praze 3 „došla trpělivost“). Zbylé dva doklady vymezují členy Kliniky vně kategorie *občané* obecně (srov. doklad 29, v němž ke kolektivu referuje výraz *anarchisté*).

Tři shodné citace tehdejšího ministra financí Andreje Babiše se ke Klinice stavějí neutrálně, avšak zároveň ji zobrazují mimo kategorii *občané Prahy 3* (doklad 30).

Devět dokladů vůči Klinice projevuje sympatie, osm z nich podle očekávání Kliniky řadí mezi *občany* — jde o tři texty reprezentantů Kliniky, citaci prohlášení k ceně Františka Kriegla, již kolektivu Kliniky v květnu 2016 udělila Nadace Charty 77 (doklad 31), dvě shodné citace vyjádření tehdejší ministryně pro místní rozvoj Karly Šlechtové (doklad 32), článek Petra Fischera (doklad 33) a citaci pražského komunitického zastupitele Ivana Hružy. Druhý doklad v Hružově textu Kliniku staví vedle *občanů*, avšak po jejich bok (doklad 34).

- 23 Se nám řešení fenoménu uprchlické krize dostává do ulic. Stává se to věcí emočního řešení. Byla bych velice nerada, kdyby právě Praha 3 a občané Prahy 3 byli svědky bojů levicového a pravicového extremismu. (ČT, 2016b)
- 24 Na základě stížností občanů stavební úřad Prahy 3 oznámil vlastníkovi, že objekt je užíván v rozporu s kolaudačním rozhodnutím a vyzval je k nápravě. Záleží skutečně na Úřadu pro zastupování státu, zda objekt zrekolaudují k účelům, které realizuje Klinika, nebo ne. S tím radnice Prahy 3 nemá nic společného. (ČRo, 2016)

- 25 Žižkovská radnice podá trestní oznámení kvůli squaterům v objektu v Jeseniově ulici v Praze 3, kde působí Autonomní sociální centrum Klinika, obává se o bezpečnost občanů. Na podání trestního oznámení se usnesli radní městské části. Zároveň na pondělí rada svolala bezpečnostní grémium, zve i ministry. (ČTK, 2016b)
- 26 Ona [starostka Hujová] místo toho ale veřejně tvrdí, že jediné, co v souvislosti s Klinikou pozoruje, jsou opakované stížnosti občanů Prahy 3. My přitom velmi dobře víme, že na radnici chodí i pozitivní ohlasy na Kliniku, ty ale starostka buď selektuje, nebo je zkrátka nevnímá.³² (Chodec, 2016)
- 27 Praha 3 řeší po sobotním útoku na sociální centrum Klinika bezpečnost občanů. Vedení se obává, že se z centra stane místo bojů krajní levice a pravice. (Bajtler, 2016)
- 28 Vedení žižkovské radnice došla trpělivost s centrem Klinika. Kvůli nahlášeným bombám se obává o bezpečnost občanů a podává trestní oznámení. (Rádio City, 2016)
- 29 Anarchisté se radují, jak to těm slabým a hloupým úředníkům natřeli a jak si ze smlouvy o výpůjčce udělali trhací kalendář. Proč by pak měl ale běžný občan ctít zákony? (Korbel, 2016)
- 30 Jednal jsem se starostkou Prahy 3, ukázala mi stížnosti občanů na Kliniku. Budova je ve špatném stavu. Aktivisté musí objekt opustit. Podle zákona. Nabízeli jsme mimochodem jinou budovu, tu ale provozovatelé Kliniky odmítli.³³ (ČT, 2016c)
- 31 Praha podle Nadace Charty 77 potřebuje místo, kde se lidé všech osudů a názorů mohou setkat jako občané, a ne jako spotřebitelé. (ČTK, 2016a)
- 32 Jakýkoliv útok na jakéhokoliv občana České republiky a samozřejmě i na činnost, která se domnívám, že prostě je nutná. My těm lidem musíme pomáhat. (ČT, 2016a)
- 33 Politické vyjednávání v otázce žižkovské Kliniky by pak asi skončilo dohodou na provizorním užívání Kliniky pro komunitní účely, dokud se politici a občané nedohodnou na jiném a dlouhodobějším řešení. (Fischer, 2016)
- 34 Současní uživatelé tam zavedli vodu, elektřinu, jejich pobyt tam byl dočasně legalizován. Stížnosti občanů byly překonány komunikací s nimi. (Cerqueirová, 2016)

32 Cit. reprezentanta Kliniky Arnošta Nováka.

33 Cit. tehdejšího ministra financí Andreje Babiše.

Mezi pouhými pěti relevantními doklady z roku 2017 registrujeme jeden, který aktivisty traktuje jakožto *občany*. Jde nepřekvapivě o repliku reprezentantky Kliniky Terezy Virtové. Jeden další doklad slovem *občané* označuje obyvatele Prahy 3 (doklad 35) a jeden zobrazuje Kliniku vně *občanů* jako takových (doklad 36). Dva totožné doklady, citace mluvčí SŽDC Kateřiny Šubové (doklad 37), kolektiv mezi *občany* sice zahrnují, její volba je však patrně součástí strategie. Šubová svým ztotožněním Kliniky s *občany* vytváří ultimátum, jímž aktivisty z kategorie *občan* fakticky vylučuje — pokud objekt dobrovolně nevyklidí, nemohou se dále řadit mezi *občany*. Pokud by jej však opustili dobrovolně, nemohli by se považovat za *občany* podle vlastních kritérií.

35 Tímto rozhodnutím dali najevo, že do pravomocného rozhodnutí dům neopustí. Současná situace se ovšem nelíbí mnohým místním občanům a zastupitelům městské části Praha 3. (Sattler, 2017)

36 Tím, co dnes prohlásil na tiskové konferenci, vzkázala všem občanům této země, že zákony neplatí pro každého.³⁴ (TV Prima, 2017)

37 Věříme, že protistrana bude stejně jako každý řádný občan tohoto státu respektovat rozhodnutí soudu a objekt vyklidí.³⁵ (Janiš, 2017)

Dva doklady z roku 2018 jsou jednak citací reprezentantky Kliniky Terezy Virtové, která je konzistentní a kolektiv Kliniky zobrazuje jako součást skupiny *občané* (Matocha, 2018), a pražského zastupitele za KSČM Ivana Hruzy, který členy Kliniky traktuje shodně (Haló noviny, 2018).

Tři doklady z roku 2019 obracející se k už bývalé Klinice zahrnují jeden, který aktivisty exkluduje (Doležal, 2019) a dva, jež kolektiv komunitního centra do kategorie *občan* zahrnují — text předsedy plzeňského KV KSČM Miroslava Kavije (2019) a replika tehdejší místopředsedkyně Strany zelených Petry Jelínkové (TV Prima, 2019).

4.3.3 ZJIŠTĚNÍ

Analýza způsobů užití substantiva *občan* přinesla několik zjištění, která do povahy a dynamiky diskurzu o Klinice vnáší jasné světlo. Jsme si samozřejmě vědomi toho, že provedená analýza je pouze dílčí, a některé její závěry tak mohou být dalším výzkumem relativizovány či falzifikovány, přesto jsme přesvědčeni, že naše poznatky dokáží alespoň částečně objasnit pozadí napětí, které kolem obsazení budovy bývalé žižkovské plicní kliniky trvalo.

Za důležité považujeme potvrzení toho, co naznačila už prvotní kvalitativní analýza — jednota organizátorů komunitního centra a kategorie *občan* se pro Kliniku postupně ukázala být klíčovou. Obraz vniknutí do státního objektu je ze strany Kliniky, ale i jejich podporovatelů, pečlivě stavěn jako projev občanské iniciativy, vyústění organického vývoje vyplývajícího zdola. Také proto evidujeme doklady, které vůči

³⁴ Cit. mluvčí SŽDC Kateřiny Šubové.

³⁵ *Ibid.*

občanům stavějí nefunkční stát vázaný na zájmy korporací a spekulantů. Vstup do objektu v Jeseniově 60 je důsledkem arogance moci, činnost aktivistů je reakční.

Argumentem pro toto tvrzení nám je také důsledná snaha Kliniky své převzetí objektu ztvárnit zřetelně nesquatersky (srov. Ježková, 2020, s. 29) — první fáze její činnosti byla spojena s úklidem domu a jeho okolí a s (až) následným podáním oficiální žádosti o jeho nabytí.³⁶

Za signifikantní považujeme také to, že odpor vůči Klinice je prostřednictvím zacházení s pojmem *občan* po celý první rok jejího provozu vzácný. Jediné dva doklady, jež Kliniku s *občanem* konfrontují, zakládají na tvrzení o jejím záměrném uhýbání před zákonem, resp. na jejím nepořádku.

Situace se však zásadně proměňuje poté, co byl v únoru 2016 na Kliniku proveden útok zápalnými lahve. I když veškerí aktéři samotný útok pochopitelně rezolutně odsoudili, část jej zároveň využila k tomu, aby účinně narušila rámec, který Klinice poskytoval křehkou legitimitu. Rada žižkovské radnice se prostřednictvím dopisu vládě a četných mediálních vystoupení pokusila částečně etablovaný vztah Kliniky k prosazování veřejného zájmu předefinovat — dosavadní výrazné schéma *občané × nefunkční stát* doplnila konkurenční struktura (zvl. *místní*) *občané × (pravíčoví a levicoví) extrémisté* (tj. včetně Kliniky). Vznikla tak patrná dělicí linie diskurzivní povahy. Klinika a její podporovatelé usilovali o udržení identity opakováním vlastního výkladu nebo jeho prohloubením až ke schématu *občané × státem tolerovaní pravíčoví extrémisté* (srov. doklad 38 a Schéma 1); důkazem je i argumentace Nadace Charty 77, která Klinice udělila cenu Františka Kriegla (srov. doklad 31).

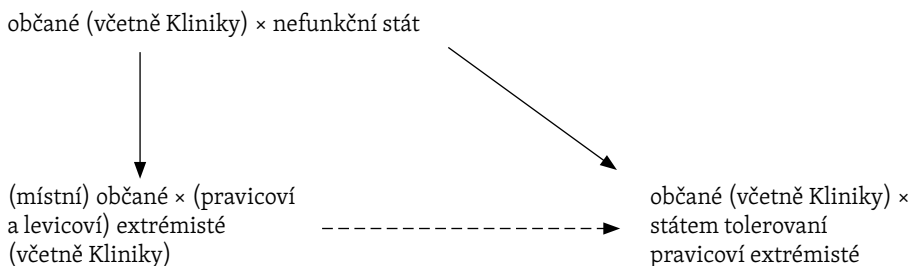

SCHÉMA 1: Konkurenční schémata vztahu kategorie *občan* a kolektivu Kliniky.

Na stranu Kliniky z pohledu diskurzu coby způsobu konfigurace identit a významů se tak postavili všichni aktéři, kteří ve svých komunikátech aktivisty zahrnovali do kategorie *občan*. Vedle autorů A2larmu či A2 to byla např. ministryně Šlechtová, Petr Fischer z Hospodářských novin nebo komunistický zastupitel Hruža. Na stranu žižkovské radnice se pak fakticky připojili všichni, kteří reprodukovali oddělování Kliniky a obyvatel městské části, byť tak třeba činili z neutrální pozice. Navzdory tomu, že téměř všechna analyzovaná média vůči Klinice zaujímají velmi korektní postoj (zřetelnou výjimkou je jen Rádio City), jejich nekritické informování o postojích žiž-

³⁶ Vůči pojmenování *squater* se ostatně ohrazuje také V. Walach: „[...] přestože Fér hovoří o squatterech a squattingu, aktivisté sledují jiné cíle.“ (Walach, 2014).

kovské radnice (srov. kontext v dokladu 39) reálně participuje na přeformulování identity, na níž Klinika vystavěla svou legitimitu. Ve stejné roli se na základě zvoleného postoje ocitá i ministr Babiš (doklad 30).

Konkordanční analýza veškerých dokladů substantiva *občan* z celého období trvání Kliniky naznačila především to, že pro kolektiv centra byla klíčová identifikace s *ingroup*,³⁷ a její vlastní strategií tudíž nebylo demonstrování revolučních či jakkoli kontroverzních postojů, nýbrž vytvoření obrazu přirozeného vývoje, ba nevyhnutelnosti svého počínání. Na tomto základě pravděpodobně budovala svou další agendu zahrnující debatu o legitimitě bezvýhradné ochrany soukromého vlastnictví (tj. včetně vlastnictví státního) ap.

38 Mezitím se ulice České republiky proměnily v místo bizarní manifestace vojenské síly. Ne snad proto, že by se ministr vnitra rozhodl vyrazit do boje s pravicovými radikály, kteří tu jako jediní terorizují občany republiky, ale z touhy dát fyzickou přítomností vojáků se samopaly v ulicích najevo, že u nás si žádný islamista ani neškrtně. (Rychlíková, 2016b)

39 Úřady musí s dalšími kroky ohledně budovy na Žižkově, kterou obývají squatteři z autonomního sociálního centra Klinika, čekat na rozhodnutí soudu a orgánů činných v trestním řízení. Podle vydaného předběžného opatření úřad sice může vyměnit zámky, ale klíče musí předat i osobě, která měla objekt za Klinikou vypůjčenou. Ředitelka Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (ÚZSVM) Kateřina Arajmu to řekla po pondělním jednání bezpečnostního grémia Prahy 3. Starostka třetí části Vladislava Hujová (TOP 09) svolala na pondělí bezpečnostní grémium, protože se obává o bezpečnost občanů městské části. (ČTK, 2016c)

5 INTERPRETACE, ZÁVĚR

Analýza objemného materiálu reprezentujícího tematicky vymezený diskurz o Klinice přinesla dobrý vhled do jedné z rovin existence komunitního centra.

Za klíčové považujeme zjištění, podle něhož aktivisté téměř od samého počátku usilovali o to, aby jejich rozhodnutí začít využívat zanedbaný dům ve státní správě neslo význam přirozené občanské aktivity namířené proti malignímu systému. Patrně právě proto vstup do budovy bývalé plicní kliniky cíleně oddělovali od předchozích (stereotypizovaných) akcí squaterů a právě proto explicitně upozorňovali na spekulativní povahu soukromého vlastnictví — je legitimní porušit vlastnické právo tam, kde fakticky neplatí (tj. v případě vlastnění státem či korporací). Narušení řádu zobrazovali jako naplnění garantovaného práva, své občanství stavěli nad zkorumpovaný legalismus, své počínání traktovali jako reakční. Sama budova byla pro aktivisty, resp. pro jejich čelné představitele, prostředkem k otřesení naturalizovanými

37 K pojmům *ingroup* a *outgroup* coby součástí identifikační strategie srov. zvl. van Dijk (1998, s. 118n).

významy pojmů *vlastnictví* či *právo*, prostředkem pro kritiku stávající mocenské konfigurace. Vstup do Jeseniovy 60 měl povahu symbolu.³⁸

Zásadní podmínkou pro udržení pozice tak pro Kliniku bylo uhájení diskurzního schématu, podle něhož na straně outgroup stojí zkorumpovaný (tj. podporující spekulaci s bydlením) a vyčerpaný (tj. neochotný obhajovat se jinak než silou) systém a v rámci ingroup po boku Kliniky stojí veřejnost, resp. z veřejnosti Klinika vyrůstá.

Zevrubná konkordanční analýza způsobu distribuce substantiva *občan* naše tvrzení podtrhuje — zacházejí-li reprezentanti Kliniky stejně jako její podporovatelé s označením *občan*, činí tak inkluzivně, to znamená, že dbají na to, aby kolektiv Kliniky náležel do kategorie *občan* (srov. např. doklady 15, 18, 20, 21). Naopak nejmasivnější tlak na Kliniku na jaře 2016 přišel příznačně ze strany představitelů radnice Prahy 3 a jeho podstatnou složkou byl útok na diskurzní konfiguraci *občané × nefunkční stát*. Tvrdíme, že žhářský útok na Kliniku rada žižkovské radnice využila nejen k tomu, aby diskreditovala autonomní centrum, a uspíšila tím jeho zánik, ale především k tomu, aby delegitimizovala levicovou agendu jako takovou, včetně její snahy předefinovat základní pojmy (tj. *veřejný, právo, náš* či *stát*). Obvinění Kliniky z toho, že útok na sebe zapříčinila svými postoji, tedy jednoznačný *victim-blaming* (viz Ryan, 1972), ji prostřednictvím přisouzení extremismu postavilo na jednu stranu s útočníky, a její kolektiv tak posunulo mimo skupinu „my“.

Pozoruhodným zjištěním je, že rámování útoku na Kliniku coby ohrožení veřejnosti mainstreamová média sice formou citací a parafrází nekriticky replikovala, ale samotné schéma, jež členy Kliniky vylučovalo, nijak nerozvíjela. Snad také proto v textech vedení Prahy 3 záhy převážila komplementární strategie založená na právních motivech. Analýza lemmatu *občan* tak naznačuje, že své úsilí o udržení identifikace s veřejným zájmem Klinika neprohrála.

Hlavním výsledkem naší analýzy je tedy zjištění, že konečné vystěhování Kliniky v lednu 2019 neznamenalo z hlediska diskurzu její poražení. Kolektivu se totiž podařilo ve hře udržet příběh o občanském odporu k nekompetentní moci. Násilí ze strany státu, které za existenci komunitního centra učinilo tečku, její diskurzní vítězství jen potvrdilo.

Poděkování

Studie vznikla s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092, a výzkumného centra FF Jihočeské univerzity Teorie, metody a modely v současném jazykovědném výzkumu.

³⁸ Právě proto kolektiv nepřijal nabídku magistrátu přestěhovat se do náhradního prostoru. Svůj akt by tím totiž zcela přerámoval. V neprospěch agendy, již se snažil prosadit.

LITERATURA

- Baker, P. (2006). *Using Corpora in Discourse Analysis*. Continuum.
- Baker, P., Gabrielatos, C., Khosravini, M., Krzyżanowski, M., McEnery, T., & Wodak, R. (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19(3), 273–306. DOI
- Baker, P., Hardie, A., & McEnery, T. (2006). *A Glossary of Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press.
- Barša, P., & Císař, O. (2004). *Levice v postrevoluční době: Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. Edward Arnold.
- Hardt-Mautner, G. (1995). Only connect. Critical discourse analysis and corpus linguistics. *UCREL Technical Paper 6*. University of Lancaster.
- Chouliaraki, L., & Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity – Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press.
- Cvrček, V., & Richterová, O. (Eds.) (2017): *Pojmy: ipm. Příručka ČNK*. Cit. 8. 9. 2022. Dostupné z <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=pojmy:ipm&rev=1485765954>.
- van Dijk, Teun (1998): *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage.
- Ježková, K. (2020). *Ideologické zázemí kolektivu, který spravoval Autonomní sociální centrum Klinika: Zařazení do teoretického rámce*. Bakalářská práce. Fakulta sociálních věd UK. Dostupné z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/120768>.
- Kress, G. (1989). *Linguistic processes in sociocultural practice*. Oxford University Press.
- Ryan, W. (1972). *Blaming the Victim*. Vintage Books.
- Seidlhofer, B. (2019). *Controversies in Applied Linguistics*. Oxford University Press.
- Wodak, R. (Ed.) (1989). *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. John Benjamins.
- Wodak, R., & Reisigl, M. (2009). The Discourse-Historical Approach (DHA). In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (s. 87–121). Sage.
- Wodak, R. (2001). The Discourse-Historical Approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (s. 63–94). Sage.
- Wodak, R., & de Cillia, R. (1989): *Sprache und Antisemitismus*. *Hitteilungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst*, 3/1988.

CITOVANÝ MATERIÁL

- A2larm (2014, 9. prosince). „Boj o Kliniku nekončí“. *A2larm*.
- Bajtler, M. (2016, 9. února). Z Kliniky se stalo bojiště extremistů, bojí se Praha 3. *MF Dnes*.
- Bělohradský, V. (2015, 2. března). Mezi vlašťovkou a vránou. *Právo*.
- Cerqueirová, A. (2016, 4. dubna). Pražští komunisté podpořili komunity aktivních lidí z Bohemky i Kliniky. *Haló noviny*.
- ČRo (2014a, 9. prosince). Ve zchátralé budově bývalé polikliniky v Jeseniově ulici na Žižkově se sešli aktivisté. *ČRo Plus, Den podle...*
- ČRo (2014b, 17. prosince). Aktivisté boj o bývalou polikliniku na pražském Žižkově zřejmě prohráli. *ČRo Radiožurnál*.
- ČRo (2016, 3. března). Rozhovor se starostkou Prahy 3 Vladislavou Hujovou. *ČRo Region, Středočeský kraj*.
- ČT (2015a, 11. května). Squatting v Česku. *ČT24, Hyde park*.

- ČT (2015b, 14. prosince). Centrum Klinika na pražském Žižkově. *ČT1, Události v regionech, Praha*.
- ČT (2016a, 7. února). Útok na centrum Klinika. *ČT24, Polední události*.
- ČT (2016b, 8. února). Vyšetřování útoku na centrum Klinika. *ČT1, Zprávy ve 12*.
- ČT (2016c, 3. března). Klinice končí smlouva. *ČT24, Zprávy v 7.30*.
- ČTK (2016a, 9. dubna). Nadace Charty 77 udělila cenu Klinice. *MF Dnes*.
- ČTK (2016b, 3. června). Na Klinikou míří trestní oznámení. *MF Dnes*.
- ČTK (2016c, 7. června). Úřady čekají s Klinikou na soud. *Právo*.
- DVTV (2014, 16. prosince). Boj o kliniku: Veřejný zájem, nebo právo na majetek? *DVTV*.
- Fischer, P. (2016, 26. května). Zmatení jazyků na žižkovské Klinice. *Hospodářské noviny*.
- Frouzová, K. (2016, 27. února). Klinika má malou šanci vydržet. *MF Dnes*.
- Haló noviny (2018, 26. března). KSČM prosazuje trasu metra D i tramvaj do Suchdola, požaduje chování řádného hospodáře. *Haló noviny*.
- Hekrdla, M. (2015, 7. ledna). Vykřičník. *A2*.
- Chodec, P. (2016, 6. ledna). Autonomie, solidarita a samospráva. *A2*.
- Janiš, P. (2017, 6. září). Klinika má podle soudu vyklidit budovu. *Právo*.
- Kavij, M. (2019, 18. ledna). Sociální centrum Klinika — kauza pokračujícího rozkladu státu. *Haló noviny*.
- Klinika (2014). O nás: Kdo jsme, co chceme a jak to děláme. Původně *Klinika.451.cz*, dnes dostupné na shorturl.at/dACF9.
- Korbel, P. (2016, 28. července). 440 milionů. *Ekonom*.
- Matocha, P. (2018, 22. září). Jak naložit s okupanty. *Lidové noviny*.
- Rádio City (2016, 2. června). Trestní oznámení. *Rádio City*.
- Rychetský, L. (2015, 1. dubna). Proti obušku slovo neobstojí. *A2*.
- Rychlíková, A. (2016a, 22. února). Otevřený dopis Radě městské části Praha 3. *A2larm*.
- Rychlíková, A. (2016b, 25. dubna). Pocit bezpečí. *A2larm*.
- Sattler, R. (2017, 3. července). Policie s vyklizením Kliniky čeká. *Lidové noviny*.
- Šplíchal, P. (2016, 15. března). Doprovodné argumenty: rozhovor s ředitelkou ÚZSVM. *A2larm*.
- TV Prima (2014, 14. prosince). Aktivisté se i dnes sešli před bývalou poliklinikou na Žižkově. *TV Prima, Zprávy*.
- TV Prima (2017, 18. října). Squatteři z Kliniky na Žižkově odejít nechtějí. *TV Prima, Odpolední zprávy*.
- TV Prima (2019, 16. ledna). Za komínem bývalé plicní kliniky je stále několik aktivistů. *TV Prima, Velké zprávy*.
- Ustohalová, J. (2016, 15. února). Lázně chtějí aktivisté. Část místních je proti. *MF Dnes*.
- Vrabec, P. (2014, 30. prosince). Pachatelé dobra na postupu. *Reflex*.
- Walach, V. (2014, 20. prosince). Demokracie, soukromé vlastnictví a Klinika. *A2larm*.
- Zachariášová, L., & Haupt, L. (2015, 29. prosince). Žižkovská radnice přehlíží hlas občanů. *A2larm*.

Michal Hořejší | Ústav bohemistiky, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita
<horejsim@ff.jcu.cz>

Ondřej Dufek | Oddělení jazykové kultury, Ústav pro jazyk český AV ČR
<dufek@ujc.cas.cz>

Štěpán Truhlařík | Ústav českého jazyka a teorie komunikace,
Filozofická fakulta, Univerzita Karlova
<truhlastepan@seznam.cz>